

Osallistumisen ohjelmien koonti

Elina Eerola, asiantuntija, Sitra

Pauli Saloranta, asiantuntija, Sitra

**HYVÄÄ
HUOMISTA,
SUOMI!**

Osallistumisen ohjelma hyvinvointi- alueille

Mallipohja ohjelman laatijoille

Sisällys

Hyvinvointialueen osallistumisen ohjelman laatijalle	2
Osallistumisen ohjelman laatijan muistilista	4
1 Osallistumisen edistämisen perusta	5
1.1 Osallistuminen ja osallisuus lainsäädännössä	5
1.2 Osallistumisen ja osallisuuden määritelmät	7
1.3 Osallistuvan demokratian tarve 2020-luvulla	8
2 Osallistuminen osaksi hyvinvointialueen päätöksentekoa ja rakenteita	11
3 Osallistumisen periaatteet hyvinvointialueella	13
4 Asukkaiden osallistumisen tavat hyvinvointialueella	15
Asukas- ja asiakaspaneeli	16
Digitaalinen asukas- ja asiakaspaneeli	18
Digiraati	20
Verkkopohjainen keskustelualusta	21
Osallistuva budjetointi	23
Hyvinvointialuealoite	24
Erätauko-keskustelu	26
Asiakaspalautteiden huomiointi hyvinvointialueen ohjaamisessa	27
5 Osallistumisen mittaaminen, seuranta ja arviointi	30
5.1 IOOI-vaikutusketju osallistumisen mittaamisen viitekehyksenä	30
5.2 Osallistumisen tavoitteiden ja mittareiden asettaminen	31
5.3 Osallistumisen menetelmien arviointi	33
6 Osallistumisen ohjelman käyttöönotto	36
Lähteet	38
Liite 1 Työstöpohjat osallistumistyön suunnittelulle	41
Liite 2 Sitran hallintosääntömalli	

Sitran hallintosäntömalli

Osallistuminen ja vaikuttaminen hyvinvointialueella

Hyvinvointialueella tulee olla erillinen osallistumisen ohjelma, johon on kirjattu osallistumisen tavat, niiden tavoitteet ja vaikuttavuus sekä kuvaus osallistumisen kytkeytymisestä hyvinvointialueen päätöksentekoon.

Hallintosäntökirjaus

1. luku, hyvinvointialueen johtaminen, 1.8 Palveluiden käyttäjien, hyvinvointialueen asukkaiden ja henkilöstön osallistuminen ja vaikuttaminen päätöksentekoon

Palveluiden käyttäjien, hyvinvointialueen asukkaiden ja henkilöstön osallistumisoikeus päätöksentekoon varmistetaan oikein mitoitetuilla ja ajoitetuilla osallistumisen keinoilla, jotka edistävät osallistumismahdollisuuksia ja tiedonsaantia päätöksentekoprosessissa. Osallistumisen keinot ja menetelmät kirjataan vaalikausittain aluevaltuustossa hyväksyttävään osallistumisen ohjelmaan, jonka valmisteluun palveluiden käyttäjillä, hyvinvointialueen asukkailla ja henkilöstöllä on mahdollisuus osallistua.

Osallistumisen edistämiseksi palveluiden järjestäjälle asetetaan tavoitteet, joiden toteutumista seurataan vuosittain aluevaltuustossa. Palveluiden käyttäjät, hyvinvointialueen asukkaat ja henkilöstö osallistuvat ohjelman tulosten arviointiin. Mitattavia asioita ovat ainakin osallistumisen vaikutukset päätöksentekoon, hyvinvointialueen palveluihin ja niiden kehittämiseen sekä palveluiden käyttäjien, hyvinvointialueen asukkaiden ja henkilöstön kokemus osallistumisesta. Tarkemmat vastuualue- ja toimintayksikkökohtaiset tavoitteet sekä niiden toteutumisen ja vaikuttavuuden seuranta kuvataan osallistumisen ohjelmassa. Hyvinvointialue viestii osallistumisen mahdollisuuksista, toteutumisesta ja tuloksista palveluiden käyttäjille, hyvinvointialueen asukkaille sekä henkilöstölle. Hyvinvointialuejohtaja vastaa osallistumisen ohjelman toteutumisesta hyvinvointialueella ja uuden ohjelman valmistelusta aluevaltuustolle.

Lähtökohdat

- Kaikki 21 hyvinvointialuetta, Helsingin kaupunki ja HUS tekevät oman osallisuus/osallistumisen ohjelmansa
- Ohjelma valmistuu tämän vuoden aikana vielä Etelä-Pohjanmaan, Itä-Uudenmaan, Lapin ja Kainuun hyvinvointialueilla. Muilla alueilla sekä Helsingissä ja HUSissa se on jo valmis.
 - Tässä tarkastelussa ovat mukana kaikki valmistuneet osallistumisen ohjelmat, joita on yhteensä 19 kpl.
- Osallistumisen ohjelman hyväksyjä on vaihdellut alueittain
 - 10 alueella sen on hyväksynyt aluevaltuusto
 - 6 alueella sen on hyväksynyt aluehallitus
 - Keski-Uudenmaan ohjelman on hyväksynyt yhtymävaltuusto jo v. 2019
 - Helsingissä sosiaali-, terveys- ja pelastuslautakunta
 - HUSin ohjelman on hyväksynyt toimitusjohtaja

Lähtökohdat

Ohjelman nimi

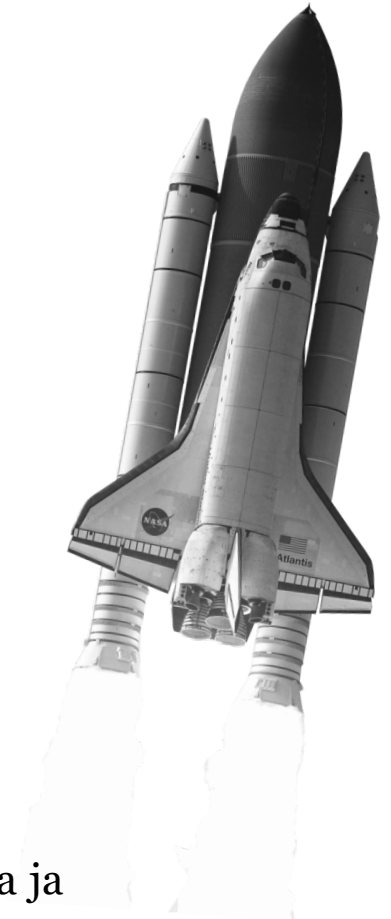
- Lähes kaikilla ohjelman nimi on Osallisuusohjelma, mahdollisella yläotsikolla varustettuna, kuten Tasa-arvoinen ja yhdenvertainen osallisuus, Vantaan ja Keravan hyvinvointialueen osallisuusohjelma 2023–2025
- Ainoastaan Keski-Pohjanmaalla nimi on osallistumisen ohjelma ja Pirkanmaalla Asiakaskokemuksen ja osallistumisen ohjelma vuosille 2023-2025.

Ohjelmat eroavat toisistaan

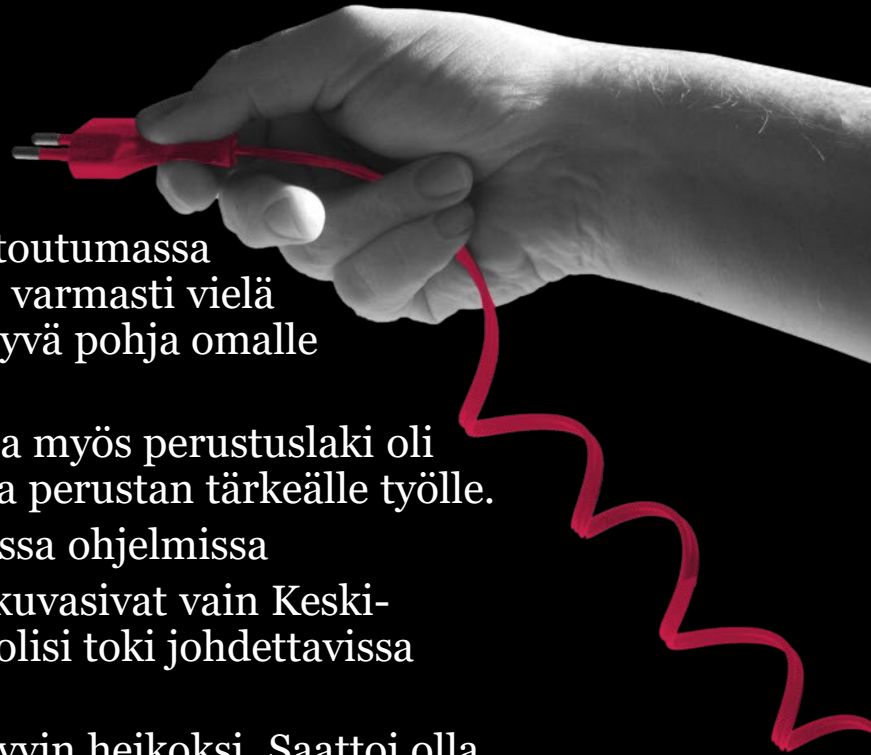
- Ilmaisutavaltaan, laajuudeltaan, tarkkuustasoltaan ja sisällöllisiltä valinnoiltaan

Osalla alueista on lisäksi erillinen toimintasuunnitelma

- Päijät-Häme, Keski-Uusimaa, Pohjois-Savo, Kanta-Häme, Pirkanmaa ja Vantaa-Kerava

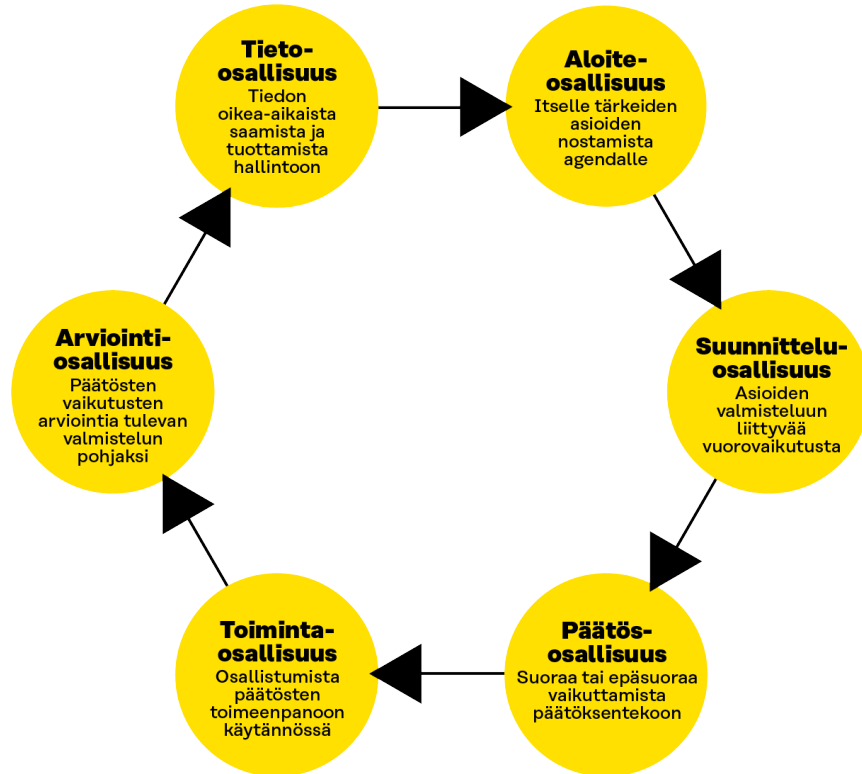

Huomioita

- Hyvinvointialueiden työ on alussa ja vasta muotoutumassa ja sitä syystä osallistumisen ohjelmatkin tulevat varmasti vielä kehittymään. Jokaisella alueella on vähintään hyvä pohja omalle kehitystyölleen.
- Kaikissa ohjelmissa hyvinvointialuelaki ja osassa myös perustuslaki oli otettu osallistumisen lähtökohdaksi. Tämä takaa perustan tärkeälle työlle.
- Osallistumista ja osallisuutta ei määritelty kaikissa ohjelmissa
- Vaikuttavuus koettu ilmeisen haastavaksi. Sitä kuvasivat vain Keski-Pohjanmaa, Pirkanmaa ja Kanta-Häme. Osalla olisi tuki johdettavissa mittareista.
- Kytös päätöksentekoon jäi osassa ohjelmista hyvin heikoksi. Saattoi olla että sitä pidettiin itsestään selvänä asiana, että tieto osallistumisesta kulkeutuu päätöksentekoon viimeistään viranhaltijan valmistelun kautta

Hyödyt osallisuuden tarkemmasta määrittelystä

- Selkeät tavoitteet osallisuustyölle
- Keinot ja resurssit suhteessa tavoitteisiin
- Tarvelähtöinen suunnittelu
- Tarkoituksenmukainen arviointi
- Osallisuuden jatkumo
- Kytkös hallinnon prosessien kaikkiin vaiheisiin
- Integrointi substanssityöhön ja sen johtamiseen
- Tunnistetaan tarve innovaatioille etenkin arviointiosallisuudessa

Mikä painotus ohjelmassa on?

1. Osallistumisen rohkelikot

- Keskiössä asukas ja asiakas
- Selkeä kytkös päätöksentekoon
- Tavoitteena osallistumisen saattaminen rakenteisiin
- Kattava mittaaminen
- Menetelmiä kohtuullisesti
- Vaikutus- ja vaikuttavuustavoitteet

2. Osallisuutta laajalla rintamalla

- Osallisuuden kautta laaja näkökulma ja mukana sidosryhmiä
- Henkilöstön osallistuminen mainittu lähes jokaisessa
- Kytköstä päätöksentekoon parannettava
- Suurimmalla osalla osallistumisen rooli rakenteissa selkeästi
- Kattavaa mittaamista, tosin vaihtelua alueittain
- Monipuoliset osallistumisen menetelmät

3. Osallisuuden vaalijat

- Osallisuuden kautta laaja näkökulma ja kattava joukko sidosryhmiä
- Heikommassa osassa olevat huomioitu
- Henkilöstön osallistuminen mainittu
- Kytköstä päätöksentekoon parannettava
- Osallistuminen rakenteissa vaihteli suuresti
- Mittaamisessa painottui osallistumisen vaikutukset hyvinvointialueen palveluihin ja kokemus osallistumisesta
- Osallistumisen menetelmät vaihtelivat runsaasta niukahkoon valikoimaan

4. Asiakaskeskeiset taiturit

- Vahva asiakasosallistumisen painotus, mutta mukana myös asukas ja henkilöstö pl. HUS
- Kytkös päätöksentekoon vaihtelee suuresti
- Osallistuminen rakenteissa selkeästi
- Kattavaa mittaamista, tosin vaihtelua alueittain
- Monipuoliset osallistumisen menetelmät

5. Yhteistyön monitaitajat

- Keskiössä asukas ja asiakas, mutta mukana laaja sidosryhmäverkosto
- Henkilöstön osallistuminen mainittu
- Kytköstä päätöksentekoon parannettava
- Tavoitteena osallistumisen saattaminen rakenteisiin
- Mittaamisessa painottui osallistumisen vaikutukset hyvinvointialueen palveluihin ja kokemus osallistumisesta
- Monipuoliset osallistumisen menetelmät

Mikä painotus ohjelmassa on?

1. Osallistumisen rohkelikot

- Keski-Pohjanmaa

2. Osallisuutta laajalla rintamalla

- Keski-Suomi
- Pohjois-Karjala
- Päijät-Häme
- Keski-Uusimaa
- Pohjois-Savo
- Etelä-Karjala
- Kanta-Häme
- Varsinais-Suomi

3. Osallisuuden vaalijat

- Kymenlaakso
- Vantaa-Kerava
- Länsi-Uusimaa
- Helsinki

4. Asiakaskeskeiset taiturit

- Pirkanmaa
- Pohjanmaa
- Satakunta
- HUS

5. Yhteistyön monitaitajat

- Pohjois-Pohjanmaa
- Etelä-Savo

1. Osallistumisen rohkelikot: Keski-Pohjanmaa

Keskittyy asukkaan ja asiakkaan osallistumiseen ja vaikuttamiseen hyvinvointialueen toiminnassa ja päätöksenteossa

Osallistumisen kytkös päätöksentekoon on selkeä

- Vahva linjaus: ”Alueen asukkaiden osallistuminen pitää kytkeä hyvinvointialueen päätöksentekoon aina aloitteista valmisteluun ja päätöksenteon kautta täytäntöönpanoon saakka.”

Osallistuminen rakenteissa

- Tavoitteena on, että jokainen hyvinvointialueella työskentelevä ymmärtää osallistumista koskevaan työhön liittyvät tavoitteet, tuntee osallistumisen ohjelman ja kokee osallistumisen menetelmät hyödylliseksi ja luontevaksi osaksi työtään.
- Käytännön toteutus jää ohjelmassa avoimeksi

Mittaaminen

- 1) Kansalais- ja asiakaspalautetiedon hyödyntämistä palvelujen kehittämisessä
- 2) Asukkaiden ja asiakkaiden osallisuutta ja toimijuutta, kokemus osallistumisesta
- 3) Asiakkaan kohtaamista ja kohtelua
- 4) Osallistumisen tapojen määrää

Menetelmiä kohtuullisesti ja kerrottu mihin tällä hetkellä keskitytään

Vaikutus- ja vaikuttavuustavoitteet

- Vaikutustavoite: hyvinvointialueen palvelujen parempi saavutettavuus
- Vaikuttavuustavoite: asukkaiden hyvinvoinnin paraneminen

2. Osallisuutta laajalla rintamalla

Keski-Suomi, Pohjois-Karjala, Päijät-Häme, Keski-Uusimaa, Pohjois-Savo, Etelä-Karjala, Kanta-Häme ja Varsinais-Suomi

Osallisuuden kautta laaja näkökulma ja mukana sidosryhmiä

Henkilöstön osallistuminen mainittu lähes jokaisessa

Kytköstä päätöksentekoon parannettava

- Suurimmalla osalla kytkös esitetty vain aluealoitteen osalta, satunnaisesti myös EVA-prosessissa, asukaspaneelissa, osbussa ja vaikuttamistoimielinten osalta
- Rivien välistä voi lukea, että osallistumistoimien kytkentää päätöksentekoon pidetään ilmeisesti itsestään selvyytenä, mahdollisesti virkahenkilön oman valmisteluvastuun kautta

Osallistuminen rakenteissa

- Suurimmalla osalla keskeinen rooli tunnistettu organisaatiotyypeittäin, kärkitoimenpiteet nimetty ja vastuutettu
- Osalla on erillinen toimintasuunnitelma

Mittaaminen

Suurimmalla osalla jotain näistä ja osalla kaikki

- 1) osallistumisen vaikutukset päätöksentekoon
- 2) osallistumisen vaikutukset hyvinvointialueen palveluihin ja niiden kehittämiseen
- 3) kokemus osallistumisesta

Monipuoliset osallistumisen menetelmät

3. Osallisuuden vaalijat

Kymenlaakso, Vantaa-Kerava, Länsi-Uusimaa ja Helsinki

Keskittyvät osallisuuteen laajasti sen eri lajien kautta. Useammalla erityishuomio haavoittuvassa asemassa olevissa asukkaissa. Mukana kattava joukko sidosryhmiä.

Vantaan-Keravan, Länsi-Uudenmaan ja Helsingin ohjelmia hyvä tarkastella kokonaisuutena HUS:n asiakasosallistumisen ohjelman kanssa.

Henkilöstön osallistuminen mainittu kaikissa

Kytköstä päätöksentekoon parannettava

- Osalla kytkös esitetty aluealoitteen osalta ja mainintana äänestys, vaikuttamistoimielimet, lausunto ja digitaaliset vaikuttamiskanavat
- Päätösosallisuus ymmärretään vaikuttamisena viranhaltijapäätöksiin ja niiden valmisteluun

Osallistuminen rakenteissa

- Suuri vaihtelu erillisestä toimintasuunnitelmasta vastuutettuihin painopisteisiin ja työnjaon yleiseen kuvaukseen.

Mittaaminen

Suurimmalla osalla molemmat

- 2) osallistumisen vaikutukset hyvinvointialueen palveluihin ja niiden kehittämiseen
- 3) kokemus osallistumisesta

Osallistumisen menetelmät vaihtelivat runsaasta niukahkoon valikoimaan

4. Asiakaskeskeiset taiturit

Pirkanmaa, Pohjanmaa, Satakunta ja HUS

Vahva asiakasosallistumisen painotus, mutta mukana myös asukas ja henkilöstö. Ainoastaan HUSin ohjelmasta henkilöstö on rajattu pois.

HUS:n Asiakasosallisuusohjelmaa 2024–2027 hyvä tarkastella kokonaisuutena Vantaan-Keravan, Länsi-Uudenmaan ja Helsingin osallisuusohjelmien kanssa

Kytkös päätöksentekoon vaihtelee suuresti

- Osalla kytkös esitetty vain aluealoitteen osalta
- Osa on luetellut kattavasti osallistumisen menetelmät, jotka kytkeytyvät suoraan päätöksentekoon.
- Osalla päätöksenteko-osallisuus tunnistettu muiden paitsi suoran osallistumisen osalta.
- HUSissa tavoitteena on, että asiakkaat osallistuvat päätöksentekoon ja arviointiin. Toteutus edustuksellisesti: kokemusasiantuntijat osallistuvat johtoryhmiin

Osallistuminen rakenteissa selkeästi

- Vastuualue- ja toimintayksikkökohtaiset tavoitteet kuvattu
- Osallistuminen on osa organisaation rakenteita.
- Osalla on erillinen toimintasuunnitelma

Mittaaminen

Suurimmalla osalla jotain näistä

- 1) osallistumisen vaikutukset päätöksentekoon
- 2) osallistumisen vaikutukset hyvinvointialueen palveluihin ja niiden kehittämiseen
- 3) kokemus osallistumisesta

Monipuoliset osallistumisen menetelmät

5. Yhteistyön monitaitajat

Pohjois-Pohjanmaa ja Etelä-Savo

Keskiössä asukas ja asiakas, mutta näiden lisäksi laaja sidosryhmäverkosto: kunnat, maakunta, järjestöt, oppilaitokset, seurakunta, AVI, elinkeinoelämä, sote-palveluntuottajat ja työ- ja elinkeinopalvelut

Henkilöstön osallistuminen mainittu molemmissa, mutta Pohjois-Pohjanmaalla kohdennettu se erilliseen henkilöstöohjelmaan

Kytköstä päätöksentekoon parannettava

- Yleisellä tasolla osallisuuden kytkentä päätöksentekoon, päätösten valmisteluun ja kehittämiseen, on kuvattu selkeästi, muttei yksittäisten osallistumisen menetelmien osalta asiakasaloitetta lukuun ottamatta

Osallistuminen rakenteissa

- ”Osallisuustyö on ymmärretty Pohteen valmistelussa ja Pohjois-Pohjanmaalla laajasti: se on asukkaiden, asiakkaiden, henkilöstön ja sidosryhmien välistä osallisuutta ja yhteistyötä.”
- Etelä-Savossa kehittämistavoitteet on kuvattu eri kohderyhmien mukaan: asukkaat, asiakkaat, järjestöt, lapset/nuoret, ikäihmiset ja vammaiset
- Vastuualue- ja toimintayksikkökohtaisia tavoitteita ja niiden toteuttamista ei ole kuvattu

Mittaaminen

- 2) osallistumisen vaikutukset hyvinvointialueen palveluihin ja niiden kehittämiseen
- 3) kokemus osallistumisesta

Monipuoliset osallistumisen menetelmät

Osallistuminen rakenteissa

"Tavoitteena on, että hyvinvointialueen työntekijät ymmärtävät osallisuutta ja osallistumista koskevat omaan työhön liittyvät tavoitteet ja kokevat osallisuuden edistämisen luontevaksi osaksi työtään."

– Etelä-Karjala

"Tavoitteiden saavuttamisen edellytyksenä on, se, että jokainen hyvinvointialueella työskentelevä, erityisesti johto, tiedostaa osallisuustyöhön tärkeyden. Että he ovat mukana osallisuusohjelman kehittämisessä ja kokevat osallistumisen menetelmät luontevaksi osaksi työtään."

– Kanta-Häme

**HYVÄÄ
HUOMISTA,
SUOMI!**

